

2. Çevre İçin Örgütlenme

a. Dernek Kurmanın Güçlükleri

Ismayılov / Azerbaycan,

Katılımcı ve çoğulcu demokrasi olgusunu özümsemekte geciken toplumlarda, sivil toplum kuruluşlarının ülke yasalarına göre örgütlenmeleri engellemelerle karşılaşabilmektedir. Bu engeller yasalardan kaynaklanabildiği gibi, işlemler sürecinde yer alan kamu görevlilerinin tutucu davranışlarından da ileri gelebilmektedir. AIHM, 17 Ocak 2008'te, Azerbaycan'dan gönderilen böyle bir başvuruyu karara bağlamıştır.

Bakü'de yaşayan, 1947 doğumlu İsmayıl İsmayılov, 6 Eylül 1999 günü kurulan "İnsanlık ve Çevre" ("İnsan ve Mühit" İctimai Birliyi) isimli derneğin kurucuları arasında bulunmaktadır. İsmayılov, ekoloji alanında çalışmaları bulunan, sivil toplum kuruluşları ile bağlantıları olan ve çevreye dönük yayınlar yapan bir kişidir. Yerel yasalara göre, sivil toplum kuruluşlarının tüzel kişiliklerini kazanabilmeleri için, öncelikle Adalet Bakanlığı'na kuruluşlarını tescil ettirmeleri gerekmektedir. Bu işlemin ardından sivil toplum kuruluşu kimliğini elde edebilmektedirler. Başladıkları süreci tamamlamak üzere dernek kurucuları, 30 Eylül 1999 günü, kuruluşlarının yasal açıdan tescili için Adalet Bakanlığı'na başvurmuşlardır. Tescil başvurusunun üzerinden yaklaşık dört buçuk ay geçtikten sonra, 11 Şubat 2000'de Bakanlık, tescilin gerçekleştiğine ilişkin olumlu ya da olumsuz herhangi bir işlem yapmaksızın, başvuru belgelerini kuruculara geri vermiştir. Bakanlık, dernek tüzüğü'nün 10 Kasım 1992 günlü Dernekler Yasası'nın 1. maddesine uygun olmadığını bildirmiştir.

Kurucular, tüzüğü Bakanlık'ın yorumları uyarınca yeniden düzenleyerek, 24 Temmuz 2000 tarihinde tescilin gerçekleşmesi için Bakanlık'a tekrar başvurmuşlardır. Ba-

kanlık, dernek tüzüğü'nün, dernek üyeleri ile ilgili düzenlemelerinin 13 Temmuz 2000 günü yürürlüğe giren Sivil Toplum Örgütleri Yasası'nın 10. maddesine uygun olmadığı gerekçesi ile 28 Aralık 2000'de bir kez daha onaylamayı reddetmiştir.

Başvurucular, istenildiği biçimde tüzüğü tekrar düzenleyerek 28 Ağustos 2002 günü üçüncü kez tescil istemlerini yinelemişlerdir. Bu başvurularına herhangi bir yanıt almayan kurucular, 25 Ekim 2002'de Bakanlık'ın örgütlerini yasada belirtilen sürede tescil etmekten kaçındığı gerekçesi ile dava açarak, ulusal mahkemeden Bakanlık'ça derneklerinin tesciline karar verilmesini istemişlerdir. Ayrıca manevi zararları için tazminat isteminde bulunmuşlardır. 2 Aralık 2002'de, Yasamal Bölge Mahkemesi kurucuların taleplerini reddederek, Bakanlık işlemlerinde yasaya aykırı bir yön bulunmadığını kararlaştırmıştır. Bölge Mahkemesi, dernek tüzüğü'nün yerel yasaların gereklerine uygun olmadığına karar vermiştir. Kurucular, bu kararı Temyiz Mahkemesi'ne taşımışlardır. Bu arada, 6 Aralık 2002'de Bakanlık, tescil için gerekli olan belgeleri kuruculara geri vermiştir. Sivil Toplum Örgütleri Yasası'nın 13. maddesi uyarınca zorunlu bulunan, üyeliğin sona ermesi ile ilgili düzenlemenin tüzükte yer almaması, tescil isteminin reddedilmesinin nedeni olarak gösterilmiştir. Temyiz Mahkemesi 22 Mayıs 2003 tarihinde, Yasamal Bölge Mahkemesi kararını onaylamıştır. 5 Kasım 2003 tarihinde ise Yüksek Mahkeme, kurucuların savlarını reddeden alt mahkeme kararlarını onaylamıştır.

Azerbaycan'da kişilere Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilme olanağı da tanınmıştır. Ancak bu yöntem oldukça karmaşık süreçlerden geçmektedir. Azerbaycan yasalarına göre gerekenleri yapmalarına karşın kuruluşlarını gerçekleştiremeyen dernek kurucuları adına İsmayıl İsmayilov, sözleşmenin 11. maddesindeki '*Dernek Kurma*' haklarının ihlal edildiği görüşü ile

AIHM'ne başvurmuştur. Azerbaycan Hükümeti, Anayasa Mahkemesi'ne itiraz edilmediği gerekçesiyle iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunmuştur. AIHM başlıca iki nedenle bu savunmayı yerinde bulmamıştır. Anayasa Mahkemesi'nin erişilebilirliği son derece güçlükler taşımaktadır. Ayrıca uyuşmazlık konularına etkili bir çözüm getirme olanağı da yoktur. Bu nedenlerle iç hukuk yollarının tüketilmediği savlarını reddeden Mahkeme'nin, uyuşmazlığın özü hakkında verdiği kararın ilgili bölümlerini aşağıda sunmaktayız:

"I. Sözleşme Madde 11'in İhlali Edildiği Savları

21. Başvurucu, Adalet Bakanlığı'nın derneğin yazımını zamanında yapmamasının, dernek kurma özgürlüğünü engelleme olduğuna ilişkin istemlerde bulunmuştur. Bakanlık derneğin kurucularının yazılma istemini ele almayı ciddi bir süre geciktirerek ve resmi yanıt için belirlenen yasal süreyi aşarak derneğin yazılma işlemlerini savaştırmış ve sonuçta yasal kimlik kazanmasını önlemiştir.

B. Davanın Esasları

1. Yanların Anlatımları

43. Hükümet, Bakanlığın derneğin kuruluşunu resmen reddetmediğini belirterek, başvurunun dernek kurma özgürlüğüne yönelik bir engellemenin olmadığını savunmuştur. Yalnızca eksikleri tamamlayabilmelerini ve iç hukukun gereklerini yerine getirebilmelerini sağlamak için, derneğin kuruluş belgelerinin kuruculara geri verildiği belirtmiştir. Hükümet "bir derneğin kaydını yapmayı reddetmenin dernek kurma özgürlüğünü ihlal edebilecek bir husus olmasına rağmen, [resmi kayıt başvurusunu] geç cevaplamanın bu hakkın ihlali olmadığını" ileri sürmüştür.

44. Ayrıca Hükümet yasal kuruluş statüsüne sahip olmanın, derneğin etkinliklerini sürdürmesine bir engel oluşturmadığını savunmuştur. Bu çerçevede, yasal statüsü olmadan derneğin çalışmalarına devam ederek bir kitap yayınladığını belirtmişlerdir.

45. Hükümet, kurucuların dernek kurma belgelerini yasanın öngördüğü biçimde hazırlamayıp, "yazılma sürecinde gerekli özeni ve titizliği gösterme görevini yerine getirmediğini" ileri sürmüştür. Bakanlık, yöntemsel yanlışlar yapmış olsa bile, bu yanlışların 11. madde'ye göre başvuru sahibinin haklarını ihlal edecek düzeyde olmadığını savunmuştur.

46. Başvurucu, kurucuların kayıt olma istemlerine verilen yanıtın iç hukukun öngördüğü süre sınırını önemli ölçüde aşarak geciktirilmesinin, dernek kurma hakkını engelleme ve bu hakkın ihlal edilmesi olduğunu savunmuştur. Başvurucu böyle bir gecikmenin iç hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir.

47. Başvurucu ayrıca yasal kimlik kazanamadığı için derneğin çalışmadığını ve temel işlevlerini yerine getiremediğini ifade etmiştir. Hükümetin sözünü ettiği kitabın ise "İnsanlık ve Çevre Derneği" tarafından basılmadığını belirtmiştir. Başvurucu kendisinin kitabın yazarlarından biri olduğunu, mesleğini ve sivil toplum örgütleri alanındaki çalışmalarını göstermek için kendi adının yanına kaydı yapılmamış derneğin adının da yazıldığını söylemiştir.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

48. Daha önce Mahkeme tarafından, Adalet Bakanlığı'nın bir derneğin resmi başvuru istemini yasal süre içinde cevaplamamasının, derneğin kayıt başvurusunun de facto reddi anlamına geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Yasal statünün bulunmaması durumunda, derneğin sınırlı etkinliklerde bulunabildiği varsayılabilirse bile, derneğin yasal kapasitesi resmi kayıtlı sivil toplum örgütlerinininkine eşit değildir. Kayıt prosedüründeki ciddi gecik-

me, eğer Adalet Bakanlığı'nın sorumluluğundan kaynaklanıyorsa, dernek kurucularının dernek kurma haklarını kullanmalarına bir engel teşkil eder (bakınız yukarıda §§ 54-60'da daha başka referanslarla atıfta bulunulan Ramazanova ve Diğerleri kararı) Buna göre, başvurusunun, derneğin kurucularından biri olduğu bu davada, başvurusunun dernek kurma hakkını kullanmasının engellenmesi sözkonusudur.

49. 11. madde'nin 2 fıkrasında ifadesini bulan bir yada daha çok meşru amaç uyarınca, "yasa tarafından emredilmediği" ve bu amaçların gerçekleşmesi için "demokratik bir toplumda gerekli olmadığı" sürece böyle bir müdahale Sözleşme'nin 11. maddesine kabul edilemez (bakınız örneğin, Chassagnou ve Diğerleri v. France [GC], no. 25088/94, 28331/95 ve 28443/95, § 104, AİHM 1999-III).

50. Mahkeme, önündeki bu şikayete neden olan olaylardan beri, tüzel kişiliklerin resmi kayıtlarına dair Azerbaycan yasalarında bazı değişiklikler yapıldığının ayırdındadır. Bununla birlikte, bu şikayet açısından Mahkeme olayın geçtiği tarihte yürürlükte olan iç hukuku dikkate alacaktır.

51. Mahkeme, Bakanlığın bir tüzel kişiliğin resmi kaydının kabul veya reddi yönündeki kararını on günlük yasal süre sınırlaması içinde bildirmesini öngören 6 Şubat 1996 tarihli Tüzel Kişiliklerin Resmi Kayıtlarına İlişkin Yasa'nın 9. maddesini gözönünde tutar. Tüzel kişiliğin kurucu belgelerinin giderilebilir eksikleri olduğunda, Bakanlık on günlük süre içinde eksiklerin düzeltilmesini isteyerek kuruculara belgeleri geri verebilirdi. Yasa, eksikler giderilerek kayıt başvurusunun tekrar sunulmasını izleyen resmi yanıt için beş günlük yasal süre sınırlaması tanımaktadır.

52. Davaya konu olan olayda Bakanlık üç kayıt başvurusu istemine yanıtını aylarca geciktirmiştir. Özellikle Mahkeme'nin ön yargılama dönemine rastlayan zamanda, başvurusunun 28 Ağustos 2002 tarihli üçüncü kayıt talebine cevap, yasa açıkça beş günlük bir süre öngörmesine rağmen, üç aydan fazla gecikti-

rılmıştır. Bu yüzden Bakanlık usule ilişkin zaman sınırlamasını ihlal etmiştir. İç hukukta bu gecikmelere ilişkin bir dayanak mevcut değildir. (bakınız yukarıda § 65'de atf yapılan Ramazanova ve Diğerleri)

53. Mahkeme, resmi kayıt prosedüründe Bakanlığın kayıt taleplerine yasal süre içinde cevap vermemesinden ortaya çıkan gecikmelere karşı 6 Şubat 1996 tarihli Tüzel Kişiliklerin Resmi Kayıt İşlemlerine Dair Yasa'nın yeterli koruma sağlamadığına ilişkin kanaatini de yeniler (bakınız yukarıda §66'da atf yapılan Ramazanova ve Diğerleri).

54. Adalet Bakanlığı'nın resmi kayıt talebini yasal sürede cevaplamadığına ve iç hukukun bu gibi gecikmelere karşı yeterli koruma sağlamadığına dayanarak, Mahkeme, devletin bu engellemesinin Sözleşme'nin Madde 11 § 2 'deki "yasa tarafından emredilme" hükmüne uygun olmadığı kanısına varmıştır.

55. Bu sonuca ulaşan Mahkeme, Madde 11 § 2'nin öngördüğü diğer koşullara (meşru amaç ve müdahalenin gerekliliği) uyulup uyulmadığına bakmaya gerek görmemiştir.

56. Buna göre, sözleşmenin 11. maddesinin ihlali söz konusudur."

(Ismayılov / Azerbaycan,2008) ⁹⁹

6 Eylül 1999 günü kuruluş bildirgesini veren "İnsanlık ve Çevre" derneği, aradan 9 yıl geçmesine karşın, AIHM'nin kararını verdiği 2008 yılında tüzelkişiliğini kazanarak hükümet dışı kuruluşlar listesine adını yazdırmayı başaramamıştı. Yönetim birimlerince çıkarılan engellerin ulusal hukuka göre inandırıcı bir açıklaması yapılamıyordu. Aynı yıllarda, Avrupa Konseyi üyesi Azerbaycan, yasalarını Avrupa hukukuna uyarlama çabaları içinde bulunuyor-

⁹⁹ Orçun Ulusoy çevirisi.

du. Ancak bu değişimler, başvuru açısından olumlu bir gelişme sağlamamıştır. Daha önce de 2001 yılında kurulan Bakü'daki evsizlerin ve mazlumların insan haklarının korunmasını amaçlayan ("*Evsiz ve Mazlum Bakılıların İnsan Hüquqlarının Müdafiasına Yardım*" İctimai Birliyi) adındaki dernek de aynı sorunları yaşamış ve AİHM'ne yaptığı başvuru sonucunda (*Ramazanova ve Diğerleri*) kararı ile sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiği saptanmıştı. Mahkeme, değişen ulusal yasalara karşı, İsmayılov kararını, derneğin kurulduğu tarihte yürürlükte olan iç hukuka dayandırmıştır. Bu olayda devlet, başvurucuyu süresi içinde yanıtlamamakla, öncelikle ulusal yasayı ve son çözümde sözleşmeyi çiğnemiş olmaktadır.

İnsan hakları ve çevre örgütleri ne denli barışçı tutumlar içinde olsalar da, izledikleri amaçlar nedeniyle zaman zaman kamu yöneticileri ile karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz olmaktadır. İsmayıl İsmayılov'un karşılaştığı Hükümet kaynaklı engellemeler de, böyle bir beklentiyi geciktirme çabalarının ürünüdür.

b. Yağmalanan Kumullar

Vides Aizsardzibas Klubs/Litvanya

Basının yanı sıra, hükümet dışı kuruluşların da, çevrenin korunmasında kamuoyunu oluşturmak açısından belirleyici etkileri olduğu bilinmektedir. Bu konuda Mahkeme'nin Litvanya'da halkı ve yerel yöneticileri uyurma görevini yerine getirdiği için kişisel haklara saldırmakla suçlanan bir çevre örgütünün çalışmalarını değerlendiren kararına değineceğiz. Başvurucu Vides Aizsardzibas Klubs ("*VAK*" olarak bilinen Çevre Koruma Klübü), Riga merkezli bir sivil toplum kuruluşudur. 1997 yılı Kasım ayında başvuru örgüt, Riga körfezi çevresindeki kıyı şeridinde bulunan kum tepelerinin (kāpu josla) korunmasına ilişkin kuşkularını dile getiren bir kararı kabul etmiştir.

Karar Mersrags kenti Belediye Başkanı I.B'nin yasa dışı belgelere, kararlara ve ruhsatlara imza attığı, konuyla ilgili diğer yetkililerce gönderilen ve yasadışı inşaatların durdurulmasını talep eden talimatları kasden yerine getirmedeği savlarını içermektedir. 1997 yılı Aralık ayında söz konusu karar, bölgesel bir gazete olan *Talsu Vēstis* ("*Talsi Haber*") de yayınlanmıştır.

Belediye Başkanı I. B., başvuru kuruluş hakkında Yalsi ilk derece mahkemesinde dava açmış ve Mahkeme, 23 Ağustos 1999 günlü kararı ile I:B'nin haklı olduğuna karar vermiştir. Yerel mahkeme başvuru kuruluşun kararında belirtmiş olduğu suçlamalarının doğruluğunu kanıtlayamadığını saptayarak, gazetenin resmi bir özür yayımlanmasına ve Beldiye Başkanı'na yöneltilen hakaret niteliğindeki suçlamaları nedeniyle davacının zararlarını karşılamasına karar vermiştir. Karar, Kurzeme Bölge Mahkemesi tarafından onanmıştır. Temyiz Mahkemesi Genel Kurulu, başvuru örgütün temyiz istemini 9 Şubat 2000'de reddetmiştir.

İç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra başvuru, 15 Mayıs 2000'de Mahkeme'ye sunulmuştur. AİHM 1 Dairesi, 13 Şubat 2003 günlü bir kararla başvuruyu kısmen kabul edilebilir bulmuştur. Son kararın özetini sunuyoruz:

"Yakınmalar

Başvurucu örgüt yerel mahkeme kararının Sözleşmenin 10.maddesince güvence altına alınan anlatım özgürlüğü hakkını, özellikle de bilgi yayma hakkını ihlal ettiği yakınmasında bulunmuştur.

Mahkemenin kararı

Yerel mahkemenin kararı başvuru organizasyonun ifade özgürlüğü hakkını kullanmama müdahale etmiştir.

Bu müdahale yasa tarafından emredilmiş ve diğerlerinin haklarını ve itibarlarını koruma olarak nitelenebilecek meşru bir amacı hedeflemiştir.

Mahkeme, gazetede yayınlanan kararın temel amacının yerel makamlar tarafından yönetilen önemli bir idari birimin kötü etkinliklerde bulunması olarak adlandırılabilir ve kamunun yararlarını ilgilendiren duyarlı bir konuya yetkililerin dikkatinin çekilmesi olduğunu belirtmiştir. Konuyla ilgili uzmanlaşmış bir sivil toplum kuruluşu olarak, başvuru örgüt, Çevre Koruma Yasası uyarınca sahip olduğu "sivil denetçi" görevini yerine getirmiştir. Demokratik bir toplumda bir derneğin bu tür katılımı, temel niteliktedir. Sonuç olarak derneğin görevlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmesi için kamuoyunu ilgilendiren konularda bilgi yayabilmesi, kendi değerlendirmesini halka sunabilmesi ve sonuçta kamu organlarının uygulama ve işlemlerinde şeffaflığın sağlanmasına katkı sunabilmesi gerekmektedir.

Yerel mahkeme yasadışı belgelere, kararlara ve ruhsatlara imza attığı ve konuyla ilgili diğer yetkililerin yasadışı yapılarının durdurulmasına ilişkin kararlarını kasden yerine getirmediğini ileri sürmesi nedeniyle, başvuru kuruluşu bir yaptırım yüklemiştir. Söz konusu savların belirli bir kişiye karşı yöneltilmiş ve olaylara dayalı bir suçlama olmasına karşın, başvuru kuruluşu savlarının doğruluğunu kanıtlama yükümlülüğü altında bırakılmıştır. Başvuru da ileri sürdüklerinin doğruluğunu kanıtlamıştır. Mahkeme başvuru kuruluşun hangi ek kanıtları sunabileceğini de gözlemlemiştir.

Gerek Bölge Mahkemesi'nin kararından gerekse Hükümet'in değerlendirmelerinden görülebileceği üzere, söz konusu gazetede yayımlanan kararın, her ne kadar topluca Belediye Encümeni kararlarını hedef olarak olsa da, I.B'ye kişisel olarak saldırması nedeniyle hakaret niteliği taşıdığına hükmedilmiştir. Litvanyalı bir belediye başkanının,

belediye kararlarının alınması konusundaki yetkileri ve kamusal bir girişime yöneltilebilecek eleştirinin sınırlarını göz önüne alarak Mahkeme, bir yerel makamın bütünü- nün politikası nedeniyle Belediye Başkanı'nın eleştirilme- sinin anlatım özgürlüğünün kötüye kullanılması olarak nitelenemeyeceği görüşündedir.

Söz konusu yerel mahkeme emrinin gerekçelerinden bir diğeri, başvuru kuruluşun I.B'nin işlemlerini hukuk dışı olarak nitelenmesidir. Mahkemenin görüşüne göre başvuru örgüt, değerli bir kanı olarak nitelenebilecek kurumsal bir görüşü ifade etmiştir. Bu nedenle başvuru- cu örgüt, değerlendirmesinin doğruluğunu kanıtlaya yükümlülüğü altına sokulamaz. Bu bağlamda Mahkeme, de- mokratik bir toplumda kamu organlarının bir kural olarak yurttaşların sürekli denetimlerine açık ve her zaman iyi niyet içerisinde hareket etmek durumunda olduklarını ve herkesin hukuka aykırı olarak gördüğü bir takım konulara kamuoyunun dikkatini çekebilme ehliyetine sahip olma- sının zorunlu olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, ulusal makamlarca sahip olunan takdir yetkisine rağmen Mahkeme, başvuru kuruluşun ifade özgürlüğü üzerine getirilen sınırlamalar ile hedeflenen meşru amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulun- madığı kanaatindedir. Açıklanan nedenlerle Mahkeme, oybirliğiyle Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca 41. madde uyarınca başvuru- cunun manevi zararları nedeniyle 3.000 euro ve yargılama gider- leri nedeniyle 1000 euronun kendisine ödenmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰ (Vides Aizsardzibas Klubs /Litvanya, 2004)

Karar, Mahkeme'nin, basın özgürlüğü ile birlikte si- vil toplum örgütlerine bakışını vurgulaması açısından önemlidir. Etkili bir çevre koruma kuruluşu olan Vides Aizsardzibas Klubs'ın toplumsal işlevi, kararda, "watch-

¹⁰⁰ Serkan Cengiz çevirisi.

dog" sözcüğü ile anlatılmıştır. Tam karşılığı "bekçi köpeği" olan kavramın sözlük çevirisi "yasaya aykırı veya kamuya zararlı hareketlere karşı tetikte olan kimse veya kurum" olarak geçmektedir. AİHM bu kavramı basın için de çok sık kullanmakta ve basın yayın kuruluşlarına getirilecek kısıtlamaların, onların "toplumun bekçi köpeği olma görevlerini" yerine getirmelerini engelleyeceğine değinmektedir.

Mahkeme, yerel yönetim birimlerinin kamusal uygulamalarındaki yanlışlarını saptayıp bunları kamuoyunun bilgisine sunmanın, sivil toplum kuruluşlarının görevi olduğunu belirtmektedir. Kararda, Mahkeme'nin gelenekleşen denetimi doğrultusunda, toplumun yararını amaçlayan yayınlarda, ileri sürülen savları kesin olarak kanıtlama yükümlülüğü aramamaktadır. Edinilen bilgilerin, doğruluğu açısından belli bir denetimden geçirilmesi ve yöre halkının yakındığı konuların dile getirilmesi yeterli görülmektedir. Kaldı ki ulusal yargı yerinin kanıtlanmamış bulduğu yayını AİHM, yöneticilerin değer vermeleri gereken kurumsal bir görüş olarak nitelemiştir. Mahkeme'nin dayandığı bir başka gerekçe de, gönüllü çalışmalar yürüten çevreci kuruluşları, Litvanya Çevre Koruma Yasası'nın, "sivil denetçiler" olarak yetkilendirmesidir. AİHM'nin de belirttiği gibi, "Demokratik toplumda" çevresel sorunlara derneklerin etkin bir biçimde katılmaları, çoğulculuğun temel nitelikleri arasındadır.

c. Nükleer Karşıtı Örgüt ve İki Dev

*Collectif National D'information Et Opposition
A L'Usine Melox- Collectif Stop Melox Et MOX
/Fransa*

Başvurucu derneğin amacı, temel maddeleri plutonium oksit ve uranium oksit olan MOX adlı nükleer yakıtın üretilmesine, kullanılmasına ve taşınmasına karşı çıkmaktır. MOX kullanarak nükleer yakıt imal eden Melox

nükleer santralının genişletilmesine izin verilmesi, anılan firmanın üretimini de artmasına neden oldu. Başvurucu dernek, Melox firmasına karşı yasal girişim başlattı. Başvurucu, çevreci bir grupla birlikte Danıştay'a yönetsel kararın iptali için dava açtı.

Nükleer santralı çalıştıran COGEMA (Compagnie generale des matieres nucleaires) adındaki şirket de, açılan davaya, davalının yanında katıldı. İdari Yargılama Yasası'nun L.761-1 maddesine dayanarak başvurunun yasal bir çıkarı olmaması nedeniyle dava açma ehliyetinin bulunmadığını ileri sürdü. Danıştay, davayı, başvuru derneğin ve birlikte olduğu çevreci grubun dava ehliyetlerinin bulunmadığı gerekçesiyle reddetti. Danıştay, İdari Yargılama yasasının yukarıda anılan maddesine dayanarak, giderler içinde olmamak üzere, verdikleri zarar nedeniyle davacı örgütün COGEMA firmasına 5.000 FRF ödemelerine karar verdi.

Başvurucu AIHM önünde, özel bir kuruluş olan COGEMA firmasının yürütülmekte olan davaya katılmasına Fransız Danıştay'ın izin vermesinin, kendilerini iki davalıyla karşı karşıya bıraktığını ileri sürmüştür. Davacı, bu dengesizliğin COGEMA'ya tazminat ödemek zorunda kalması sonucunda daha da bozulduğu görüşündedir. Benzer bir bakış açısının birden fazla taraf ile savunulmasının, karşı taraf için "*savunmasını yapmakta önemli bir olumsuzluğa*" neden olmayacağı açıktır.

Mahkeme, dava konusu resmi kararın COGEMA'nın ekonomik etkinliklerinden birinin yasal dayanağını oluşturduğunu gözeterek, uyuşmazlıkta sözleşmenin 6/1. maddenin uygulanabileceği görüşünde oldu. Bu nedenle COGEMA'nın açılan davaya katılabileceğini belirtti. Başvurucu dernek de, yalnız değildi. Çevreci bir grupla bu davayı açmıştı. Başvurucu derneğin ve çevreci grubun iki devlet -devlet ve çok uluslu bir şirketle- karşı karşıya gelmiş olduklarından yakınmaları, ortak davalarını

sunarken, "savunma yapmada önemli bir dezavantaja" sahip olduklarını söylemeleri için yeterli bir gerekçe oluşturmamaktadır.

Danıştay'ın, gelir kaynakları kısıtlı olan başvuru derneği, çok uluslu, zengin ortaklığın giderlerini ödemesini karara bağlaması güçsüz olan yanın cezalandırılması anlamına geldiği ileri sürülmüştür.. Bu karar başvuru derneği, gelecekte, Tüzüğünde yer alan ilkeler doğrultusunda görevlerini izleme çabasından caydırabilecek niteliktedir. Yerel mahkemelerde çevrenin korunması gibi davaların savunulması, demokratik toplumlarda resmi olmayan hükümet dışı örgütlerin etkinliklerinin önemli bir parçasıdır. Tüm bu yakınmalara karşı Mahkeme, olayda sözleşmenin 6/1. maddesinin uygulanabileceğini kararlaştırmakla, ileride benzer koşullar altındaki daha başka davalarda, davaya katılma hakkının dışlamaması gerektiği görüşünde oldu.

AİHM'ne göre, başvuru derneğin, İdari Yargılama yasası gereğince giderleri ödeme kararını temyize götürme olanağı bulunuyordu. Kaldı ki ödenmesi öngörülen miktar, Kamu Sözcüsü'nün¹⁰¹ önerdiği miktarın yarısı kadardı. Böylece kararın, giderlerin başvuru dernekle diğer yan arasında yarı yarıya paylaşılmasını amaçladığını gösteriyordu. Bu nedenlerle Mahkeme, oy birliğiyle ihlal bulunmadığına karar verdi.¹⁰²

(Collectif National D'information Et Opposition A L'Usine Melox-Collectif Stop Melox Et MOX/ Fransa, 2007)

Yukarıdaki Greenpeace başvurusunda olduğu gibi, kazanç amacı gütmeyen ve salt kamu yararı amacıyla çalışmalarını yürüten hükümet dışı kuruluş konumundaki

¹⁰¹ Türkiye ile karşılaştırıldığında, önceki adıyla "kanun sözsüsü" yada günümüzdeki yasal tanımıyla "Danıştay savcısı" biçiminde algılanması uygundur.

¹⁰² www.echr.coe.int

başvurucu dernek, bir davayı yitirmenin olası yükümlükleri arasında bulunan ödemelerden kendisinin başışık tutulmasını istemektedir. Üstelik tek bir kuruluşa karşı dava açmışken, yerel mahkemenin izni ile davaya katılan ikinci bir yanın da giderlerinden sorunlu tutulmuştur. Başvurucunun istemleri büsbütün dayanaksız değildir. Mahkeme'nin en önemli denetim yöntemlerinden birisi, "orantılılık" denetimidir. Kararda, Mahkeme'nin böyle bir tartışma açmadığı görölmektedir. Ancak kararda yazılmamış olması, orantılılık denetiminin yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Her iki olayda başvuruçuların katlanmak zorunda bırakıldıkları ödemeler, orantılılık denetimini gerektirmeyecek düzeydedir. Yitirilen bir davanın ardından yasa ve mahkeme kararı uyarınca karşı yana ödenmesi gereken giderler konusunda bir aşırılığın bulunmaması nedeniyle, şimdilik sivil toplum kuruluşlarına tanınan bir ayrıcalık bulunmuyor. Başvuru konusuyla sınırlı kalınarak olaya bu açıdan bakıldığında, AİHM'nin kararını olağan karşılamak gerekiyor.

3. Çevre İçin Savaşanlara Yaptırımlar

a. Rusya'da Çevre Dostu Olmak, "Zor Zanaat" mış

Rustam Makhmudov / Rusya

Sivil toplum kuruluşları, kamu yararı ile bağdaşmaz gördükleri kent ve çevre planlarına karşı ortak girişimlerle görüşlerini ortaya koymaktadırlar. Ancak bu girişimlerin bir etkisi olabilmesi için, her düzeydeki yöneticilerin demokratik katılımıcılığı benimsemeleri, uygulamalarını yöre halkı ile paylaşmaları gerekmektedir. Daha da önemlisi, halkın ekonomik beklentileri ile yöneticilerin sınıfsal yaklaşımları arasında uzlaşmaz çelişkiler bulunmamalıdır. Bu gibi durumlarda yöneticiler, karşıtlarının eleştiri özgürlüğünü bile tanımamaktadırlar. Böyle bir olay yakın zamanda Rusya'da geçmiştir.